

Руница Лазаревић

ОД АУТЕНТИЧНОГ ДО ПОЕТСКОГ

Ј. Петровић — М. Глишовић: »БРАНИЛИ СУ ЗАСТАВУ ОТАЏБИНЕ«, »Ибарске новости«, Краљево 1982.

(Поводом изласка из штампе књиге »Казивања солунских ратника краљевачког краја БРАНИЛИ СУ ЗАСТАВУ ОТАЏБИНЕ« у издању Радио и новинско - издавачке радне организације »Ибарске новости«, Краљево 1982. године, штампа ГРО »Слово«, Краљево)

Књига »Казивање солунских ратника краљевачког краја БРАНИЛИ СУ ЗАСТАВУ ОТАЏБИНЕ« је велики подухват РНИРО »Ибарске новости«, посебно њених новинара, аутора књиге Јелене Петровић (која је уредник ове књиге) и Милана Глишовића. Генеза књиге сеже шире од уобичајених прикупљања казивања од преживелих учесника некое догађаја тиме што јој је претходио огроман рад на прикупљању грађе и трагању за аутентичним документом на било којем плану (књига са свим прилозима је довољан траг за нашу тврђу).

Богат материјал је смештен у пет поглавља од којих највећу аутентичност по наслову књиге имају прво и треће поглавље. Пето поглавље је траг о овом периоду у записима и представља највећи досад списак изгинулих у балканским и првом светском рату у књизи из овог краја. Друга два поглавља (на странама 155-233, и 275-283) су садржаји различитих структура и изворишта и у поређењу са првим и трећим поглављем, њихова аутентичност добија обележје »из друге руке« јер су сведочења оних који (са малим изузетком) нису учесници већ попомци, истраживачи и сл. Наравно, овим начином

презентирања грађе дискурс историјском није умањен, историјског ове врсте аутентичности. Једина је примедба што се у понеком тексту осећа да је писан по новинарском задатку, тј. да је део репортаже или неког сличног пригодног текста.

О АУТЕНТИЧНОМ

Посао око књиге, сама књига и суд о аутентичности казивања и дневника увећан је и стављен у оквире историјског дискурса ангажовањем за рецензента врсног познаваоца овог периода Милорада Прелевића, који је садржаје казивача и састављача потврдио научним апаратом смештеним у обимне напомене, чиме се одбија (делом) сумња да је запамћено из било којих разлога померено у произвољност и маштовитост или друге димензије које никако не би смеле да се јављају као садржаји оваквих књига (само на једном месту рецензент део догађаја карактерише »војничком причом«).

Аутентичност добија шире димензије у овој књизи тако што је огромна дифузија постојећег у сећању и разноликом историјском материјалу као богата синтеза изражена

на плану уређивања књиге, техничких решења уређивања од графике, линије до фотографије чиме се естетском димензијом ове врсте повећава вредност књиге. Једанаест факсимила и 250 фотографија добро је уклопљено на 317 страница а две трећине их је садржајем везано за период првог светског рата и са око педесет досад необјављених, представљају својеврстан прилог аутентичности и тежњу за њом кад су у питању ауторске концепције. Ови вантекстовни елементи употпуњују читаоцу доживљај и синтетички га безују и ангажују на плану рецепције. Да напоменемо, ретко је овде фотографија себе ради, иако, мора се признати, многе по уметничкој вредности могу и као такве да буду уврштене у књигу.

Казивања представљају књигу сличну осталим о том времену али и различиту, не само по уређењу и техничком решењу. Заправо, прикупљено од казивача и сав садржај готово су у целости од стране аутора књиге остављени као такви, без коментарисања и наметања вредносних судова. Тиме је остављен простор да казиваче, не тотално и не све, »преведемо« у нараторе и ликове по нама, не у књижевном поступку. Другим речима, у прилици смо да поставимо тезу може ли доживљено са страница казивања и дневника да се са зна и вредније естетским мерилима уметности речи?

О ПОЕТИЦИ

Наиме, у овој и сличним књигама, било каква да је грађа (увек се, уколико је прилог аутентичан, било прича или докуменат, ради о грађи), може ли се, од референције и информације о једном периоду, у критици посветити теза о могућој поетици оваквих текстова? И, да би се дошло до литерарности текстова а тиме и поетске поруке, потребно је, кад су састављачи у питању и њихов допринос томе, поред осталих елемената, пронаћи оправданост резова а тиме и проблем везивања са надтекстовним у смислу интегритетности

садржаја и форме, успостављања тачака гледишта (место и време) који се тиме могу и цпати, разбијати кохерентност. Посебно, кад је у плану наратор сам - по - себи и о - себи не треба га липавати да приповеда себе јер му је то основни посао у овој књизи, и то у склопу мемоарског Ја, усменог, наравно.

Тако у актуелизацији догађаја и они што питају (аутори књиге) и казивачи, да би се дала, више по казивачу, објективизација ранијег стадија Ја, не у тоталитету живота већ у секвенцама, са одстојања од преко шездесет година и великим друштвеним променама.

Питање »непромењености« виђења догађаја може се уврдити, највише, лингво - стилстичком анализом текста чиме ће се овде употребљен језик јавити као услов за стварање, значи, могуће литерарно. Облици говора су овде већином приказивање што је посебан допринос поетици текстова јер казивачи не причају, не коментаришу већ приказују (опет је језик и употреба у питању). У оваквим књигама грешка је ако се приређују текстови и »пуштјују« казивачи да коментаришу — слаби се уметничко дејство језика на плану доживљавања и перцепције, прелази се у вредновање догађаја, где се из било какве могуће историјске димензије субјективног виђења (и учешћа) иде у субјективно вредновање историје нашта немају право иако су тзв. историјско Ја“.

Језик је тај који би и ауторе дневника ставио у улогу писца, који њиме, језиком у функцији приказивања, заснива »улогу уверења« која се може стећи једино читањем на овај начин отуда и доживљавањем а не »прихватањем уверења« које би се наметнуло обликом коментара, чиме би се порука свела на референцијално и реторско наговор.

Да ли формално и садржајно можемо ове текстове да постављамо као естетски предмет и тиме, са маргина књижевности, помакнемо их у посебну прозну врсту мемоарске књижевности, без намере, сигурно,

ПОКРЕТА

да је сврставамо у центар књижевности? Одговор би се нашао са гледишта социологије књижевности, почев од плана издавача који презентује садржај унапред знајући за књижевну понашање публике (иначе би сав тираж пропао) до свих учесника у догађају стварања књиге на уметничком плану.

Поред поменутог, поетско ове књиге би се пронашло преко постулирања наратора као књижевног чиниоца, како у интересовању књижевне критике тако и у доживљавању читаоцем до могућег »привидног живота« без чега се, ма колико да је читалац рационалан или историографско књиге то намеће, не може доживети текст као естетски предмет.

Наратор је овде у првом лицу по самој природи ствари и концепцији аутора књиге. Одређујемо га према ономе како је казао, које експресивности одређују присутни лирски елемент, шта је, евентуално, драмско, који су епски оквири ових текстова. Привид драматизовања од стране наратора имају они садржаји који су дати у реплици и јављају се као грешка казивача (људи из народа и они мање образовани у тежњи да буду тачнији преносе садржаје у реплици) не састављача јер Ја - форма подразумева такве облике говора (тимае би се »изашло« из Ја). Али, драмско је овде димензија којом одређујемо степен свести казивача као историјског и социолошког бића, које је стављено у контекст трагичног не по себи већ времену и догађајима. Отуда и не можемо тражити од оваквих припо-

ведача кретање фабуле сопственом вољом па ни примећеним »списатељским« способностима неких од њих.

Структурарно можемо схватити ове текстове као рабање сцена чији су подлога и ток историјско, носиоци радње личности, не ликови по књижевном поступку и природи грађе, а њихово естетско биће је у ономе шта виде и како га приказују па нам се, са ове тачке гледишта и васпитавају у нашем доживљају као књижевни ликови.

И дневници могу да се подвргну овим методологијама само треба аутентичност поставити у оно што јесте — писање (и виђење) у току и непосредно после догађаја. Значи, садржај који је најмање подложан »промени« и деловању историјских времена и друштвених услова. Живот ових дневника би се продужио ако би издавач објавио њихове интегралне текстове у посебном издању.

У оваквим садржајима поставља се питање одстојања али не у процени догађаја и учесника по историографским методама већ на плану казивача и читалаца као бића која имају право да се одмере у једном таквом проблему. Добро би било ако научно - истраживачким радом и критиком која не би имала практичне сврхе као ово наше писање, нађемо о једној тачки, естетској, и казиваче и читаоце, и то у оној вредности која књижевност уздиже над историјом новом димензијом живота од **тако је било** у — **тако може бити**, вредност коју нам нуди горе наречено одстојање.